

končnega potenciala. Gre za osebo, ki je v iskanju avtonomije in popotniške svobode v času, ko ženskam pogosto ni bilo dovoljeno potovati, prevzela moško identiteto? Ali gre, kot nam narekuje sodobno branje zgodbe, za usodo trans osebe na prehodu v dvajseto stoletje?

A konec, brez prave bilke upanja ali utehe, da je bilo našim ženskimi prednicami v življenju kadarkoli kaj lažje, nas potolče, potre. Skupaj z Agato potonemo v ledeno jezero, kjer se v sanjski sekvenci podhlajene smrti »antigonska« mati končno združi s svojim otrokom in dočaka svoj mir. Spokojnost, ki je bila ženskam teh generacij, večnim plačnicam dolga izvirnega greha, v času življenja vselej odtegnjena, zanikana.

TOVE

VERONIKA ŠOSTER

Kaj je prava umetnost ali bodi moj Mumin

Tove Jansson (1914–2001) je bila finska pisateljica, slikarka in karikaturistka švedskega rodu, ki je dosegla svetovno prepoznavnost s svojimi okroglimi belimi bitji, podobnimi nilskim konjem, imenovanimi Mumini. Če so prikupna bitjeca iz Mumindola začarala in očarala odrasle in otroke vsepovsod, je manj znanega o njihovi stvariteljici in njenem presenetljivem življenju. Nekaj te praznine tako zapolni prva biografska drama o njej, naslovljena preprosto **Tove** (2020), ki jo je režirala Zaida Bergroth, ogledali pa smo si jo lahko na letošnjem 37. Festivalu LGBT filma, kjer je prejela nagrado publike. Glede na to, da gre za biografski film, zajema precej kratko obdobje v življenju Tove Jansson, in sicer 40. in 50. leta prejšnjega stoletja – kmalu postane jasno, da je prav čas zgodnje odraslosti zanjo formativen tako na osebni kot poklicni (umetniški) ravni. Ta pristop je precej dobrodošel, saj si lahko zgodba vzame dovolj časa za poudarke, vzdušje ter res zavzeto in večplastno obravnavo srečanj, dvomov, dilem in uspehov tistega časa.

Tove, ki jo predano in hipnotično odigra Alma Pöysti, najprej srečamo v ateljeju, kjer skicira Mumintrola. Ko njeno

sličico opazi oče, sicer priznani kipar Viktor Jansson, takoj komentira, da »to ni umetnost«, in na Muminovi glavi pusti zamazan prstni odtis. Ta madež se metaforično preslika v Tovejino dožemanje same sebe in lastne umetnosti, ki jo začne deliti na pravo (njene slike) in otročjo (Mumini) – čeprav na neki zabavi komentira, da je kiparsko delo njenega očeta »grozno konvencionalno«. Ta drobnost trenutka, ki nas uvede v film, je med najbolj bistvenimi za razumevanje njenih dvomov in frustracij ob lastnem ustvarjanju, ki so se pojavljali še nekaj časa. Povedno je, da Mumine vedno skicira na drobno, kot bi se jih sramovala; nekajkrat tudi komentira, da ji le odvrtačajo pozornost od njenega pravega dela. Odnos do njih se spreminja počasi, najprej skozi pozitivne odzive bližnje okolice, potem pa še skozi odzive širše javnosti, ko z njimi zaslovi. Film je ravno dovolj prepreden z Mumini, da filmske zgodbe ne zaduši in je ne banalizira, jo pa na pravih mestih poantira. Tako je oboževalcem podarjenih nekaj prizorov o navdihu za posamezne like iz Muminov; Njuhec nastane ob druženju s partnerjem Atosom Wirtanenom, Tamslan in Živslan pa se rodita ob jezikovnih igrach z njeno ljubljeno Vivico Bandler. Čudovito je tudi, kako film obudi v življenju prvo gledališko predstavo z Mumini, *Komet prihaja* iz leta 1949, ki je bila skupni projekt Vivice (režija) in Tove (scenarij, kostumi, scenografija).

Tovejine dileme so pospremljene tudi z nekaj humorja; na smeh ji gre recimo ob ideji, da bi »z risanjem stripa za socialistični časnik« jezila očeta. Sicer pa je očitno, kako se počasi navaja na uspeh Muminov in kako jih vzame za svoje ter se jih neha sramovati – največji uspeh iz časa, ki ga obravnava film, je zagotovo podpis pogodbe s Charlesom Suttonom leta 1952, ko so začeli izhajati v londonskem časopisu *Evening News*. Od takrat se ji nedvomno odpre, čeprav se še vedno počuti, da »kot umetnica ni uspela«, kar spremeni čustven dogodek po očetovi smrti. Mama ji namreč ob





pospravljanju pokojnikovih stvari poda debelo mapo, v katero je oče shranjeval vse njene dosežke z Mumini. Neverjetno je, kako ji odleže, in film nazorno, a ne pridigarško pokaže, kako pomembno je, da starši izkažejo podporo. Ironično je, da je njena družina polna umetnikov, pa je že tu težko. Kako mora biti šele v družini, ki sploh ni del umetniškega sveta – zatiranje lahko uniči cele kariere in zastrupi človekovo ustvarjalnost. Vseeno pa je nenavadno, da se film osredotoči le na odnos z očetom (verjetno zato, ker je v njem konflikt), nič pa ne pove o njeni mami Signe Hammarsten-Jansson, ki je bila grafična oblikovalka, in skoraj nič o bratu Larsu Janssonu, ki ji je dolga leta pomagal z ustvarjanjem stripov. Prav tako ne dobimo niti okruška družinskega življenja, recimo preživljanja poletij na otoku s svetilnikom, ki je bil tudi navdih za njene zgodbe o Muminih. Jasno je, da za vse ni nujno prostora, a vseeno se zdi, da film malo preveč ukrivlja družinsko zgodbo za lastne potrebe.

Na drugi zgodbeni ravni poteka Tovejino raziskovanje in sprejemanje lastne spolne usmerjenosti. Precej resna je z Atosom, ki je hkrati tudi njen dober prijatelj, a se vse obrne na glavo, ko spozna županovo hčer Vivico, v katero se strastno zaljubi. Njuna zveza se sicer ne razvije v smer, v katero bi si Tove želela, kar je v filmu prikazano s pravo mero trpljenja in upanja, sploh v prizoru, ko Vivica zavrne njeno ljubezensko izpoved in ji zlomi srce. Vse to pa je šele začetek za Tove, saj je na obzorju nekdo, ki bo delil njeno ljubezen, nekdo, ki bo z njo odpotoval na samotni otok in tam preživel čudovita poletja – film z nekaj prizori nevsiljivo uvede njeno življenjsko partnerico Tuulikki Pietilä, prijetno umetnico, ob kateri se končno počuti kot doma. Predvsem to zadnje dejanje filma je izjemno nežno in umirjeno, pa tudi sicer je nekaj prizorov ljubosumja ali zapletov, a nikoli ne zdrsne v melodramatičnost. Tudi veliko razočaranje ob Vivici Tove doživi umirjeno in dostojanstveno, skozi vsa

dejanja in vse preizkušnje pa nenehno čutimo humor in igrivost, ki sevata iz nje.

Vzdušje je vseskozi sproščeno in vihravo, kakor ona sama, nikoli ni nekega groznega trpljenja ali svetobolja – ko recimo ne more plačati najemnine ostareli najemodajalki, ji podari kar svojo sliko, češ da bo nekega dne še veliko vredna (pa še res je!). V besednih dvbojih je spretna, ne ostane dolžna nikomur, a ni nesramna, prej navihana. Na splošno film ustvari močan vtis, kako svobodna in zunaj okvirjev je bila Tove; že na začetku reče, da je življenje čudovita avantura, v kateri bi morali uživati. Njena vihravost je prikupna, igra Alme Pöysti pa nenavadno učinkovita, čeprav temelji na minimalizmu – morda ravno zato. Ker je film ne pove-ličuje in ne olepšuje, deluje res človeška, kot da se ji lahko čisto približamo (kar konec koncev nakazuje že naslov, ki uporabi samo njeno ime in ne priimka). Namesto nadležne ekspresivnosti dobimo zvrhan koš čustev, namesto resne problemske drame, h kakršni se pogosto nagibajo biografski romani, pa topel in svetel *feel good* film, ki tudi na tej ravni odzvanja z Mumini. Ko se pred odjavno špico zavrti še dokumentarni posnetek njenega poplesavanja pred hiško na otoku, se dokončno zavemo širine svobodnega duha umetnice, in čeprav film ni nič prelomnega v smislu pripovedi, kronologije, perspektiv, je krasen uvod v avtorico in osebo, ki ji je bilo ime Tove. Idilični otok z njeno Tuulikki (ki je bila navdih za lik Tu-tiki) in vsemi dogodivščinami pa bo moral počakati na naslednji film.